

אפרים חזן ורחל חיטין-משיח

מגלת היטליר – על הנס וההצלה של יהודי צפון אפריקה במלחמת העולם השנייה

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה (ספטמבר 1939) והשלטת האידיאולוגיה הנאצית וחוקי הגזע ברחבי אירופה, הוטלו על היהודים הגבלות חמורות ודמם הותר. אידיאולוגיה זו חלחלה לצפון אפריקה בעקבות עלייתו של משטר וישי הפרו-נאצי בצרפת, ובמושבות הצרפתיות – אלג'יריה, תוניסיה ומרוקו¹ – נקבעו חוקי גזע, שהכבידו מאוד על חיי היהודים במקום ואף העמידום בסכנת חיים ממש. בנובמבר 1942 נחתו כוחות אמריקאים של בעלות הברית בחופי צפון אפריקה ונכנסו למושבות הצרפתיות. נוכחותו של הכוח האמריקאי של בעלות הברית עוררה שמחה רבה בקרב האוכלוסייה היהודית וגרמה תחושת ביטחון. היהודים האמינו שעם הפלישה יקיץ הקץ על שלטון הרשע של וישי, אך למרבה הצער, המערכות השלטוניות הצרפתיות הפרו-נאציות לא הוחלפו מיד בתום הקרבות. באלג'יריה ובמרוקו המשיכו החוקים המפלים להתקיים עד אמצע שנת 1943; ובאשר לתוניסיה, על אף ההישג הראשוני של בעלות הברית במערכה, הצליחו כוחות מדינות הציר לבסס בה את שלטונן. היא שוחררה בידי כוחות בריטים במאי 1943.²

יהודי צפון אפריקה, שסבלו קשות תחת המשטר הפרו-נאצי, ידעו שמצבם טוב בהרבה ממצב יהודי אירופה, ובצד הצער והאבל על השמדת

* תודות לפרופ' יוסף תדגי, שקרא את הדברים, העיר הערות חשובות וסייע רבות בזיהוי השמות הנזכרים במגילה.

¹ ליתר דיוק, אלג'יריה הייתה מושבה צרפתית, ואילו טוניס ומרוקו הוגדרו "פרוטקטורטים".

² לסיכום היסטורי ראה אביטבול, יהודי אלג'יריה, תוניסיה ומרוקו; הנ"ל, יהודי צפון אפריקה; הירשברג, תולדות היהודים ב, עמ' 90–94; 167–171; 320–323.

הקהילות היהודיות באירופה הם הבינו היטב ממה ניצלו. תחושות אלה של יגון ושל שמחה והרצון לשמר את הזיכרון מאותם ימים קשים מצאו את ביטויים בספרות העממית על סוגותיה השונות. הטל פרסם חמישה פיוטים בערבית יהודית,³ שלושה המתארים את סבל היהודים תחת שלטון הגרמנים באירופה, ושניים שהוקדשו לתוניסיה: אחד מהם מתאר את מצב יהודי תוניסיה תחת הכיבוש הגרמני, ואחד מתמקד בשחרורם בידי בנות הברית.⁴ שרף קיבצה סוגות שונות של ספרות עממית בספרה "מגילת היטלר בצפון אפריקה" והציגה טקסטים שונים המתייחסים למלחמה בצפון אפריקה ולניצחון בנות הברית: קצות, קצידות, פרודיה על הגדה של פסח וכן קטעי פתיחה וסיום מתוך "מגילת היטלר".

"מגילת היטלר" נתחברה בקזבלנקה בידי פרוספר-אשר חסין⁵ בשנת 1943, כלומר, לפני תום מלחמת העולם השנייה, ומטרתה לפרסם "מִמָּה נִצְלָנוּ וּמָה עֹבֵר עַל אֲחֵינוּ הַפְּזוּרִים" – לאמירה זו חשיבות עליונה, שכן היא מעידה על כך שהמלחמה עדיין לא הסתיימה, והיא יוצרת תחושת קרבה ושותפות של "גורל אחד". המגילה מגוללת את סיפור הצלתם של יהודי צפון אפריקה מאימי המשטר הפרו-נאצי במושבות הצרפתיות, ובתוך כך היא מספרת באריכות על עלייתו של היטלר לשלטון ועל רוע מעלליו ומעללי עושי דברו באירופה ובצפון אפריקה.

³ למעשה מדובר בקינות, אלא שהשם "קינה" בהקשר זה שונה לחלוטין ממה שמקובל בספרות בדרך כלל, והיא מציינת "כל יצירה שירית שעסקה בנושא אקטואלי במגמה של סאטירה חברתית... סוגת הקינה היא למעשה סאטירה"; ראה טובי וטובי, הספרות הערבית-יהודית בתוניסיה, עמ' 126, וראה שם הגדרות לסוגות השונות בספרות העממית של יהודי תוניסיה.

⁴ הטל, גרמניה הנאצית.

⁵ אשר פרוספר חסין, (1918–1995) נולד בקזבלנקה. הוא הוכשר להוראה בסמינר למורים במרוקו ושימש יו"ר חבר המורים העבריים במדינה. במסגרת פעילותו הציבורית היה מראשי הפדרציה הציונית במרוקו ונבחר ליו"ר ארגון "חובבי השפה" להפצת השפה והתרבות העברית וליו"ר המועדון העברי בקזבלנקה. חסין חווה את מוראות משטר וישי, והיה עד להשתלטות כוחות הברית על העיר ב-11 בנובמבר 1941. חסין עלה לארץ בשנת 1948, ונבחר מטעם מפא"י לכהן בכנסת הרביעית, החמישית והשישית, כמו כן עמד בראש התאחדות עולי צפון אפריקה (מתוך אתר הכנסת: <http://www.knesset.gov.il>).

בהקדמתו למגילה המחבר אומר: "חֹשֵׁב אָנִי פִּי חוֹבָה עָלַינוּ לְקַרְוֹא מְגִלָּה זוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּאֶחָד עֶשֶׂר לְנוֹבְאִמְבָּר וְלַחַג פּוּרִים קָטָן שְׁאַחֲרֵי שְׁתַּגְמַר הַמִּלְחָמָה נִקְבַּע אוֹתוֹ לְפּוּרִים גְּדוֹל" – מדברים אלה נלמד שחלה חובה לחוג מדי שנה "פורים שני" (או כפי שהוא מכונה כאן "פורים קטן"), זכר לאותה הצלה. מובן מאליו שלצד החובה לקיים "פורים שני", חלה חובה לכתוב את הדברים ולספר את סיפור הנס – אמירה מפורשת בעניין זה מביא הרב יוסף משאש בהקדמתו לפיוט "אדון אתה משכיל לעם דל" (לפורים דל מעג'אז):

וכתב כמוהר"א [=כבוד מורנו הרב רבי אליהו] מזרחי ז"ל, שבכל מקום שנעשה בו נס, החובה רמייא [מוטלת] על רבני העיר לכתבו על ספר הקהל לזכרון, שלא ישכח מפי זרעם, להודות לה' עליו תמיד, ולא יהיו כפויי טובה למקום ב"ה ח"ו. וכתב כמוהר"מ [=כבוד מורנו הרב רבי משה] לשקאר ז"ל, שצריכים בני העיר לתקן בהשכמה [צ"ל: בהסכמה] וחרם עליהם ועל בניהם, הבאים אחריהם, לעשות פורים על שנעשה נס, ואף שהולכים לעיר אחרת להשתקע, חל עליהם ועל זרעם אחריהם, וכש' שחובה עליהם לכתבו על ספר בני העיר, וכן עשו מרדכי הצדיק ואסתר המלכה.⁶

המנהג לקבוע "פורים שני" על הצלה קהילתית ולספר במגילות או בפיוטי "מי כמוך" (על דרך "מי כמוך" של ר' יהודה הלוי, לשבת זכור),⁷ ראשיתו בימי הביניים המאוחרים – העדויות הקדומות ביותר הן "פורים מועד קטן" משירז שבפרס (מאה 12 או מאה 14) ופורים נרבוניה (1236) – והוא נמשך עד אמצע המאה ה-20. לוינסקי מונה כ-90 ימי "פורים שני" קהילתיים ופרטיים, שנחוגו בקהילות ישראל השונות וממיינם בהתאם למועד, שבו הם חלים לפי לוח השנה העברי.⁸ שמרוק⁹ מונה 111 ימי "פורים שני" –

⁶ ראה משאש, נר מצוה, עמ' צ. כדאי לציין, כי בעל "מגן אברהם" בפירושו לשולחן ערוך (או"ח סימן תרפו) מזכיר הלכה בדבר קיום "פורים של קהילות", ומסתמך על תשובות מהר"ם אלשקר (1466–1522). גם מחבר ספר ההלכה הפופולרי "חיי אדם" (מאה 19) מזכיר את ההלכה הזאת (כלל קנה סעיף מא), ומספר על יום כזה שחגג בעצמו על נס שקרה לו.

⁷ ראה חזן וחיטין-משיח, מי כמוך.

⁸ ראה לוינסקי, ספר המועדים, עמ' 299–322.

100 קהילתיים ו-11 אישיים, וכמספר הזה (בערך) מציין גם מרכוס,¹⁰ ונראה שיש נוספים.¹¹ ימי "פורים שני" נקראים לרוב על שם הקהילות שניצלו מפורענות, כגון "פורים בלגרד" (תקפ"ב, 1882), "פורים בגרד" (תצ"ג, 1733), או על שם יחידים ומשפחות שניצלו מאסון, כגון "פורים אברהם דנציג" (וילנה תקס"ד, 1804). אך יש הנושאים שמות אחרים, כמו "פורים היטלר" (קזבלנקה תש"ג, 1943) הנקרא על שם הצורר.¹²

מגילת היטלר כתובה על נייר מגולל,¹³ והיא בנויה בשבעה פרקים. בסופה מצוין: "מספר פסוקי המגלה קי"א וסימניו קנה אל ?? והחצי יצאו לקראת השודד הנורא" (החצי = במחצית הפסוקים, והוא פסוק נו – שם מופיעה המילה "שודד"). הערה מנמוטכנית זו דומה להערות מסורה בסופי ספרים על מניין הפסוקים, והיא מזכירה הערות על חצי האותיות וחצי המילים בתורה. נראה שהחלוקה לפסוקים מושתתת בעיקרה על עקרונות ליטורגיים, והיא מתאימה להוראה שהמחבר נותן בהקדמתו – לקרוא את המגילה "בנגון בנגון מגלת אסתר". חלוקה זו אינה זהה לפיסוק תחבירי מודרני, המחלק את הטקסט למשפטים ולחלקי משפט.

מבחינת סגנונה, "מגילת היטלר" ממשיכה מסורת רבת שנים של חיבור מגילות ספרותיות-היסטוריות על דרך מגילת אסתר, "אם המגילות".¹⁴ היא כתובה לכל אורכה ברוח המגילה ובחיקוי לה, ובמקרים רבים היגדיה "מולבשים" על פסוקים ממגילת אסתר ויצוקים בתבניתם. ומאחר שכתובה מעין זו עשויה להיתפס כפרודיה של לעג וצחוק, המחבר מזהיר את הקוראים ואומר: "המגלה הזאת לא למגלת התולים וצחוק תחשב פי אם למגלה רצינית מגלה ממש. פי על פי סגנונה יכולים אתם להפיר שהיא

⁹ ראה שמרוק, פורים שפיל.

¹⁰ ראה מרכוס, העימות, עמ' 184–190.

¹¹ ראה חזן וחיטין-משיח, מי כמוך, עמ' 13. גם קפלן מזכיר כמה ימי "פורים שני" על הצלה של קהילתית והצלה של יחידים, הקדום שבהם הוא פורים של משפחת ר' שמואל הנגיד (א' באלול דתשצ"ט (1039); ראה קפלן, פורים, עמ' 542.

¹² ראה שרף, מגילת היטלר, וראה שם (עמ' 7–21) קצידות בערבית יהודית. קצידות אלה פותחות במחרוזות עבריות במתכונת פיוטי "מי כמוך", ומאמצות אותה גם להמשך בערבית.

¹³ ראה שרף, מגילת היטלר, עמ' 44.

¹⁴ ראה מלאכי, סוגיות, עמ' 11–76.

מוֹשֶׁפֶּעַה מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר שְׁלָנוּ וְלִכֵּן צָרִיךְ לְקִרְוֹתָהּ בְּנִגּוּן כְּנִגּוּן מְגִלַּת אֶסְתֵּר".
נדגים להלן את לשונה וסגנונה של מגילת היטלר בעזרת ההיגדים הפותחים בכל פרק.

תפקידם של ההיגדים הפותחים להצביע על מעבר מעניין לעניין, והם מאופיינים בזיקה לשונית ורעיונית גלויה להיגדי הפתיחה של פרקי מגילת אסתר. הפרק הראשון פותח בהיגד:

וַיְהִי בַיּוֹם הַיְטָלִיר הַצָּבֵעַ הוּא הַקְּאֹפּוֹרְאֵל הַמוֹשֵׁל עַל כָּל גְּרַמָּנְיָא
שָׁבַע עֶשְׂרֵה מְדִינוֹת. בַּיָּמִים הָהֵם בְּעֵלוֹת הָאֶכְזָר הָזֶה עַל כְּסֵא
מְשָׁלְתוֹ אֲשֶׁר בְּבִרְלִין הַבִּירָה

והוא על דרך הפתיחה של מגילת אסתר: "ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש המלך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה. בימים ההם כשבת המלך אחשוורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה" (אס' א, א-ב). בפרק זה המחבר מתאר ברוח מגילת אסתר ובחיקוי לשונה את עברו העלוב של היטלר, את עלייתו לגדולה, את גאוותו, את מזימותיו ואת החלתם של חוקי הגזע בארצו. בתוך כך הוא עומד על הקשר הגנטי הישיר של הצורר הנאצי להמן הרשע ולעמלק ומבליט את התשתית הפסיכולוגית המניעה את מעשיו:

מִסְפָּר צְרוּתֵי הָרַבּוֹת שָׁכַח וּמְלִבּוֹ הִסְרִין וְנִקְמַת אַבּוֹתָיו הָמֵן
וְעַמְלֵק יִמַּח שָׁמוֹ כְּשָׁמֶם זָכַר וְעַל לְבּוֹ תִרְטָה [...] אָמַר בְּלִבּוֹ זָקְנִי
נִוְצָחוּ מִמַּעוֹט תְּכַמְתֶּם וְאָנִי אִישׁ דַּעַת וּמְלֵא תְבוּנָה עֲצָתִי נְכוֹנָה
וְזוֹרְעֵי תְזַקֶּה וּבָזָה אֶכְפֹּשׁ אֶת כָּל הָעוֹלָם.

על ידי הקישור לעמלק ולזרעו המחבר מעצים את הזיקה לפורים עצמו ולשבת "זכור" הקודמת לו.

כדומה לפרק ב שבמגילת אסתר, המחבר פותח את הפרק השני במילים "אחר הדברים האלה", אך המשך דבריו מאזכר את הכתוב המקראי דווקא על דרך הניגוד, שכן במגילת היטלר נאמר: "אחר הדברים האלה **כָּשֶׁךְ חַמַּת הַמֶּלֶךְ**..." (אס' ב, א) ואילו במגילה שלפנינו נאמר: "אחר הדברים האלה... **וְחַמְתוֹ עוֹדְנָה יוֹקֶדֶת בְּקַרְבּוֹ**". בפרק זה המחבר מתאר את השתלטות גרמניה על מדינות אירופה, ואומר:

וַיֹּאמְרוּ שְׂרֵי הַיְטָלִיר אֲלֵיוּ יִשְׁתַּדֵּל אֲדוֹנָנוּ לְכַפֵּשׁ עָרִים גְּדוֹלוֹת

נְחֻמְדוֹת לְמֶרְאָה. וַיִּפְקֵד אֲדוֹנָיו הַחַיִּילִים שֶׁבְּכָל עָרֵי מְשָׁלָתוֹ יִזְנִים
וַיִּצְנֹם לְלֶפֶד כָּל עִיר גְּדוֹלָה טוֹבַת מֶרְאָה יָפָה חֲזָקָה וּפּוֹרְיָה וַיֹּסִיפוּהָ
עַל מַפֶּת גְּרָמְנִיא׃.

ההיגד שלפנינו נסמך על הכתוב המקראי "ויאמרו נערי המלך משרתיו
יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה. ויפקד המלך פקידים בכל
מדינות מלכותו ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה"
(אס' ב, ב-ג), ומובלטת בו הקבלה בין גחמותיו של הרודן הנאצי החושק
בערים הנאות לתאוות הנשים של המלך אחשוורוש.

הפרק השלישי עוסק בהשלטת האידאולוגיה הגרמנית הגזענית-הנאצית
ברחבי אירופה, בפעילותם הרצחנית של הנאצים ובהתייצבותן הגלויה של
בעלות הברית כנגד גרמניה ובני בריתה. ההיגד הפותח:

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גָּדַל הַמְּשׁוֹל [צ"ל: הַמּוֹשֵׁל] הַיִּטְלִיר אֶת
הַיִּמְלִיר הָאֲנָגִי וַיִּנְשָׂאֵהוּ וַיָּרִים אֶת כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל שְׂרֵי הַגְּיִסְטָאפּוֹ
אֲשֶׁר לוֹ. וְכָל הַנְּאֻזִים פּוֹרְעִים וּמְשַׁתְּחִוִּים לְהַיִּמְלִיר כִּי כֵן צָוָה
הַיִּטְלִיר וְהַיְּהוּדִים אֵינָם שׁוֹמְעִים בְּקוֹלוֹ

מקביל לנאמר במגילה: "אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את
המן... וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחויים להמן...
ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" (אס' ג, א-ב). מכוח הקבלה המחבר מרמז
על העתיד לקרות ליהודים תחת המשטר הנאצי.

הפרק הרביעי מקביל לפרק ד' במגילת אסתר, ועניינו תענית. כצפוי,
ההיגד הפותח של הפרק הרביעי מאזכר את הפסוקים הראשונים של פרק ד'
במגילת אסתר, אך יש בו שינוי בכיוון התנועה. שכן על מרדכי היהודי
נאמר **שיצא אל העיר** לזעוק בה את זעקתו מול שער הארמון (במרחק
ממנו) ואילו במגילת היטלר מסופר שהיהודים **בָּרְחוּ מִן הָעִיר** בזעקות
גדולות והתדפקו על שערי בריטניה ואמריקה.

הפרק החמישי מספר על הצטרפות האמריקאים למערכה נגד גרמניה,
וההיגד הפותח – "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְמַלְחָמָה וַיִּלְבְּשׁוּ הָאֲמֵרִיקָאִים
נְקֻמָּה" – בהיותו מיוסד על הכתוב: "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר
מלכות" (אס' ה, א), מבטא עצמה ונחישות לקראת העימות עם האויב
(במקביל לאסתר העוטה מעטה מלכות לקראת התייצבותה הנועזת מול

המלך אחשוורוש).

הפרק השישי מתמקד בנחיתת הכוח האמריקאים של בעלות הברית בחופי צפון אפריקה, ובהשתלטות על המושבות הצרפתיות.¹⁵ כפי שנוכל לראות, הפרק משופע בעובדות היסטוריות:

בְּלִילָה הַהוּא נִדְדָה מְנוּחַת הַשְּׁלִיטָה רִוְנוּוִילִט [ע"ד: בלילה ההוא נדדה שנת המלך, אס' ו, א] וַיָּבֹאוּ הָאֲמֵרִיקָאִים בְּשִׁמוֹנָה לְנוֹבֵאֲמֶבֶר וַיִּפְּנְסוּ לְעָרִים בְּיוֹם רְבִיעִי אֶחָד עֶשֶׂר לְנוֹבֵאֲמֶבֶר (מתאים עם ב פסלו)¹⁶ לְיִהוּדִים הִיָּתָה אוֹרְ[ה] וְשִׁמְחָה וְשִׁשׁוֹן [ו] יָקָר וּבְהִגִּיעַ הַיּוֹם אֲשֶׁר קִיּוּ [צ"ל: קיו] הָאֲכֹזָרִים לְשִׁלוֹט בְּיִהוּדִים הַיּוֹם אֲשֶׁר נִקְרָפוּ לְנוֹ מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה כִּי הָאֲמֵרִיקָאִים שָׁלוּ עֲלֵיהֶם... וּבְכָל עֵיר וְעֵיר אֲשֶׁר הָאֲמֵרִיקָאִים בָּאִים חֹקֵי הַנְּאֻזִים וְהַפְּאִסִיסָת מְפִירִים וְהַעֲמִים צְהָלִים וְשִׁמְחִים. וַיִּרְדְּפוּ הָאֲמֵרִיקָאִים הַצְּרַפְתִּים וְהַבְּרִיטָאֲנִים שׁוֹנְאִיָּהֶם וַיּוֹצִיאֻם מִחוּץ לְאַפְרִיקָא וַיַּעֲשׂוּ בְּהֶם כְּרִצּוֹנָם. וַיִּכְבְּשׁוּ טְרִיפּוֹלִי סוּס סְפָאֲקִס קִירוֹאֵן וְגֵאֲבִיס וְתַגְדִּל הַשְּׁמִחָה בְּכָל הָעָרִים. וַיָּבֹאוּ מִסְפָּר הַהֲרוּגִים כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף וְהָאֲסוּרִים כְּמֵאָה וְחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּבְכֻזָּה שְׁלַחוּ יְדֵיהֶם [השווה: ובכזה לא שלחו את ידם, אס' ט, י; ט, טו]. שׁוֹנְאִים לְאֵין מִסְפָּר הַפִּילוֹ וְכָלִי זֵין רַב מְצָאוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּשׁוֹנְאִיָּהֶם כְּרִצּוֹנָם וְאִישׁ לֹא עָמַד לְפָנֵיהֶם כִּי נָפַל פַּחַד הָאֲלִי [= בנות הברית les Alliés –] עֲלֵיהֶם.

מועדי הפלישה האמריקאית המובאים כאן מדויקים. יתר העובדות נמסרות בדחיסות ללא התייחסות לפרק הזמן שחלף בין הפלישה (בנובמבר 1942) לביטול החוקים המפלים במרוקו ובאלג'יריה (מרס-יוני 1943).¹⁷

¹⁵ מדובר ב"מבצע לפיד" (Operation Torch), שבו נכנסו כוחות הברית למושבות הצרפתיות במטרה להשתלט על אזורים, שמהם יוכלו לבצע מתקפות על גרמניה ועל בנות בריתה בדרום אירופה. הכוח האמריקאי נחת בחופי צפון אפריקה (בים התיכון ובאוקיינוס האטלנטי) ב-8 בנובמבר 1942. השתלטות הכוח האמריקאי הייתה מהירה – באלג'יריה נכנע הכוח הצרפתי כעבור יומיים, ב-10 בנובמבר, ואילו במרוקו ההשתלטות ארכה שלושה ימים והסתיימה בכניעת הכוח הצרפתי ב-11 בנובמבר.

¹⁶ ראה הירשברג, תולדות היהודים ב, עמ' 332.

¹⁷ ראה הירשברג, תולדות היהודים ב, עמ' 95, 323.

סיפור שחרורה של תוניסיה בידי הכוחות בריטיים של בעלות הברית (מאי 1943) עומד במוקד הפרק השביעי והאחרון – עובדה היסטורית זו מצוינת בהיגד הפותח: "בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי הוּא חֹדֶשׁ אֲיִיר בְּשֻׁלְשָׁה יָמִים בּוֹ¹⁸ נִכְנְסוּ לְתוֹנִיִּסְיָא וּבִיזִירָתָהּ". נראה שהמחבר "דילג" על פרקים ז-ח, והסמיך את דבריו על הפסוק הראשון של פרק ט במגילת אסתר (המבשר את סוף המעשה): "ובשנים עשר חדש הוא חדש אדר בשלושה עשר יום בו הגיע דבר המלך להעשות".

לקראת סיום מובאת רשימת קצינים שנעצרו בשל פשעי המלחמה. רשימה זו מוצגת בדמיון לרשימת עשרת בני המן. היגד הסיום של מגילת היטלר גם הוא כתוב בחיקוי מופתי לפסוקי הסיום של מגילת אסתר, הנה כך:

וְכָל מַעֲשֵׂי תִקְפָּם וּגְבוּרָתָם שֶׁל הָאֱלֹהִים [=בנות הברית] הֵלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים שֶׁל כָּל הָעַמִּים. כִּי הָעַם הַיְהוּדִי עִם שָׁקֵט וְרוֹדֵף צָדֵק דוֹבֵר טוֹב לְעַמּוֹ וְדוֹרֵשׁ לְחַיּוֹת בְּשָׁלוֹם עִם שְׂכֵנָיו.

והשווה: "וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי... הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס. כי מרדכי היהודי... דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו".

חשוב להדגיש שוב, שחיקוי לשון מגילת אסתר וסגנונה ניכר לכל אורך מגילת היטלר ואינו מוגבל להיגדי הפתיחה.

אף על פי שעיקר אחיזתה של המגילה שלפנינו הוא במגילת אסתר, יש בה שיבוצים גם ממקורות אחרים, כגון: "בוֹר כָּרָה וַיִּחַפְּרָהּוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת עֵשָׂה", על פי "בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יפעל", תה' ז, טז; "בְּיּוֹם אֲכַלְהוּ חֶרֶב וְקָרַח בְּלַיְלָהּ", על פי "ביום אכלני חרב וקרח בלילה", בר' לא, מ. כמו כן יש בה רימוזים לסיפורים מקראיים אחרים, כמו למשל ההיגד: "לְהַרְאוֹת לָהֶם אֶת גְּדֻלַּת כְּבוֹדוֹ וְתַפְאֲרוֹתוֹ וְאֶת יָקָר גְּדֻלְתּוֹ וְרֵב חֲקֻמָּתוֹ וּמִסְפָּר אֲנָשָׁיו", המרמז לסיפור שלמה המלך ומלכת שבא: "ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה... ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו (מל"א י, ד-ה).

¹⁸ הירשברג אומר – ב-7 במאי (= ב' או ג' באייר), ראה תולדות היהודים ב, עמ' 170.

“פורים שני” זכר להצלת קהילות צפון אפריקה במלחמת העולם השנייה, נקבע ל-11 בנובמבר – מועד זה מצוין הן בהקדמת המחבר והן בסוף המגילה, אך אין מצוין תאריך עברי.¹⁹

להלן המגילה עם ההקדמה שבראשה, כפי שהיא מועתקת מתוך: קרופ, מ' (עורך) מגילת היטלר: הוצ' פקסימיליה. ירושלים 2006. הוספנו על הטקסט הזה ניקוד (כמתבקש בהקדמת המחבר), ומספרנו את הפסוקים להעיד על סימן מניינם: “קוה אל ה'”. עוד הוספנו תיקונים והערות, אלה מובאים בסוגריים מרובעים ובשולי הטקסט.

¹⁹ פיוטים ומגילות לזכר נס והצלה מקומיים נכתבו בימינו גם בישראל. עם המפורסמים שבהם נמנים שני פיוטי “מי כמוך” על תשועת ישראל במלחמת ששת הימים (אייר תשכ”ז, יוני 1967) – “אלהים ברא ישראל למופת” מאת ר' יוסף משאש (ראה משאש, נר מצוה, עמ' קסט-קעה) ו“אדון חסדך בל יחדל” מאת ר' מסעוד דאנינו (ראה דאנינו, תפארת בחורים). להבדיל מן המקובל, אין מציינים “פורים שני” לזכר תשועה זו. עוד על הפיוטים האלה ומחבריהם ראה חזן וחיטין-משיח, מי כמוך, עמ' 67–78, 275–290; הנ”ל, ששת הימים.

פ' חסין

מגלת היטליר

זמן רב חפשי למצא תנועות כדי שכל מי שהוא מבני ישראל יוכל להגות במגלה זו להכיר ערכה ולדעת ממה נצלנו ומה עובר על אחינו הפזורים אף לשוא יגעתי כי בכל בתי הדפוס של מארוקו אין תנועות. לכם קוראים יקרים אני מזהיר לקוראה בשום לב בשביל שלא תשנו מבטא האותיות ובזה ישתנה גם הבאור. בהרבה מלות יש איזה אותיות תרות, כל זה עשיתי רק בשביל להקל קריאתה. חושב אני כי חובה עלינו לקרוא מגלה זו בכל שנה ושנה באחד עשר לנובאמבר ולחג פורים קטן שאחרי שתגמר המלחמה נקבע אותו לפורים גדול. המגלה הזאת לא למגלת התולים וצחוק תחשב כי אם למגלה רצינית מגלה ממש. כי על פי סגנונה יכולים אתם להכיר שהיא מושפעה ממגלת אסתר שלנו ולכן צריך לקרותה בנגון כנגון מגלת אסתר.

הערה באמצע המגלה כתוב "וירא היטליר כי בחדש כסליו אבל גדול היה ליהודים": מה היה? מת רבנו הקדוש מת אליעזר בן יהודה מת הסופר הגדול יעקב אשר אברמוביץ ועוד הרבה סופרים וחקמים מתו בחדש הזה אבל לא זוהי פונת היטליר הארוך כי אם מצאתי על מה לסמוך וסמכתי. בני המן שמתו הם שנים עשר הקצינים שנאסרו באפריקה. כאשר תתחילו הקריאה ותשמעו שמות האורים תכו ותצוו לבניכם להרעיש ברעשנים כמו שעושים בקריאת מגלת אסתר (ובזה ימחה שם עמלק זה שנשאר תחת השמים).

המחבר פ' חסין מורה לעברית

P. HASSINE, 29, Rue de Safi – CASABLANCA

ברוך אתה אבינו המרחם תמיד עלינו ומכריע אויבינו תחתנו שזכיתנו לקרא מגלה.

מגילת היטליר

(א) ויהי בימי היטליר הצבע הוא הקאפואאל המושל על כל גרמניה שבע עשרה מדינות. (ב) בימים ההם בעלות האכזר הזה על כסא ממשלתו אשר בגרלין הבירה. (ג) שכח עניו ודוד הצבעים שהיה על שכמו לחם עוני ובגדים קרועים וחרויות הבתים ששם היה לן. (ד) זכור לא זכר ימי הצום ותיי נרודים ביום אכלהו חרב וקרח בלילה ואנשים טובים לביתם סתפוהו. (ה) גם האנשים הדלים אותו רחמו וחקלה זו הוא לא למד ויתאכזר וישמן ויבעט פחזיר. (ו) מספר צרותיו הרבות שכח ומלבו הסירן ונקמת אבותיו קמן ועמלק ימח שמו כשם זכר ועל לבו חרטה ראה ההתחלה ונסתמא לבסוף. (ז) אמר בלבו זקני נוצחו ממעוט חכמתם ואני איש דעת ומלא תבונה עצתי נכונה וזרועי חזקה ויזה אכבש את כל העולם. (ח) ומה נאוו על זה דברי הסופר שאמר גאווה מוטלת באשפה כל הרוצה בא ונוטלה משם לקטה? [הרע הזה. (ט) וילמד לשונו לדבר ערמות ויגזים וישקר בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת עשה. (י) בשנה הראשונה למשלו עשה משתה לנניו =הנאצים שלו] ולכל רעיו חיל גרמניה הנאצים האכזרים וגדולי הפאסיסת =הפשיסטים] אשר לפניו. (יא) להראות להם את גדל כבודו ותפארתו ואת קר גדלתו ורב חכמתו ומספר אנשיו ונשקם הרב כחול היס. (יב) ואחרי הימים האלה עשה הכובש לכל העם הנמ[צ]אים בגרלין הבירה למגדול ועד קטן משתה יום אחד בתצר גנת ביתן המושל. (יג) בתים גדולים ורחבים הכין לאורחיו דירות נהדרות וברהיטים מקושטות ומטות מוצעות על רצפת שיש. (יד) והשתיה פדת בכלים מפלים שונים ויין הממשלה רב כיד המושל. (טו) וישתו הגרמנים לרויה וישמח לבכם ותגדל הרננה בכל גרמניה בין הנאצים. (טז) גם איטאליא עשתה משתה נאצים בית המלכות אשר למלך עמנואל.²⁰ (יז) ביום השני כטוב לב היטליר עליו אמר לגורינג²¹ גובילס²² ריבנטרופ²³ בוד²⁴ לי²⁵ היץ²⁶ והימליר²⁷ שבעת הסריסים אשר למושל

²⁰ ויטוריו אמנואלה השלישי (Vittorio Emanuele III), היה מלך איטליה בין השנים 1900 ל-1946.

²¹ מפקד הלופטוואפה.

²² שר התעמולה וראש המשרד להשכלת העם.

²³ שר לתפקידים מיוחדים.

היטליר. (יח) כָּדָת מַה לַעֲשׂוֹת בְּעַם הַיְהוּדִי הַזֶּה שֶׁהַשְּׂמִיד אֲבוֹתֵינוּ וְעָשָׂה בָהֶם כְּלֵה וְאֵת דְּתֵינוּ אֵינָם עוֹשִׂים וְאוֹתָנוּ הֵם שׁוֹנְאִים. (יט) וַיֹּאמֶר הַיִּמְלִיר לְפָנַי הַמוֹשֵׁל וְהַשָּׂרִים לֹא רַק אוֹתָנוּ לְבַדְנוּ שׁוֹנֵא הָעַם הַזֶּה. (כ) גַּם הָאִיטְאָלְקִים הַפּאָסִיסֵת חֲבָרֵינוּ הוּא שׁוֹנֵא וְכָל אֲנָשֵׁי בְרִיתָנוּ. (כא) אִם עַל הַמוֹשֵׁל טוֹב יֵצֵא דָבָר כְּדָבָר הַמְלָכוֹת מְלֻפְנָיו וַיִּכְתַּב בְּדַתִּי הַנְּאֻזִים וְהַפּאָסִיסֵת וְלֹא יַעֲבוֹר לְעֵנֹת הָעַם הַיְהוּדִי הַזֶּה בְּעֵנֵינוּ קְשִׁים. (כב) גַּם נִחְרַב בֵּיתוֹ וְנִשְׂרָף כְּנִסְיוֹתָיו נִהְיָ נֶעַר וְזָקֵן אִף טָף וּבָזָה נִנְקָם נִקְמָתָנוּ. (כג) וְלִנְוֹתָר נִלְבִּישׁ אוֹת קֶלוֹן נַעֲבִידֵם עֲבוֹדַת פְּרֶךְ וְכִכָּה יִכְלֵה הָעַם הַזֶּה. (כד) וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמוֹשֵׁל וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַיִּטְלִיר כְּדָבָר הַיִּמְלִיר. (כה) וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הָעָרִים וְהַמְדִינֹת שֶׁהוּא מוֹשֵׁל עֲלֵיהֶן לֵהִיּוֹת כָּל גְּרַמְנֵי נְאֻזֵי שׁוֹרָר בְּבֵיתוֹ מְדַבֵּר רַק בְּשִׁפְתוֹ מְבַזֶּה מִיִּסָּר מְכַאֵב וְרוֹמֵס כָּל הַיְהוּדִים שְׂכָנָיו. (כו) וַיִּשְׁמַע פְּתָגֵם הַמוֹשֵׁל אֲשֶׁר אָמַר בְּכָל עָרֵי מְמַשְׁלָתוֹ כִּי רַבָּה הִיא וּבְכָל הַגְּרַמְנִים הַנְּאֻזִים שְׁמָעוּ לְעֲצָתוֹ וַיִּכְבְּדוּ בְּמַהְלוֹמוֹת הַיְהוּדִים שְׂכָנֵיהֶם. (כז) וַיַּהֲרֹגוּ בַחֲרָב אֲנָשִׁים וַיִּנְעָרִים וַיִּמִּיתוּ בְּרַעֲב זָקֵן וְטָף וַיַּעֲנוּ הַהֲרוֹת וַיִּרְמְסוּ הַבָּנִים. (כח) וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם עֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת וַיִּגְרְשׁוּם מִבְּתֵיהֶם וַיִּגְזְלוּ מִמוֹנָם וַיִּשְׁבּוּ אֶת שְׂבָיָם. (כט) וַיִּתְחִילוּ הַיְהוּדִים לְכַרוֹחַ מַחְמַת הָאוֹיְבִים וַיַּעֲזְבוּ כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּלְכוּ שְׂבִי לְפָנַי צָר וְחִמַּת הַיִּטְלִיר לֹא שְׂכָכָה.

ב

(ל) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּרֵאוֹתוֹ הַיְהוּדִים נָסִים וְחִמַּתוֹ עוֹדְנָה יוֹקֵנַת בְּקָרְבוֹ וְנִקְמַת זָקְנָיו אָמַר עוֹד לֹא נִקְמַתִּי. (לא) וַיִּאָּסֹף עוֹד שָׂרִיו וְנִגְיָדָיו וַיִּבְקֹשֶׁם לְמַצָּא עֲצָה שְׂבָה יִכְלֵה הָעַם הַיְהוּדִי הַזֶּה הַמְּפוֹזָר בְּכָל הָאָרְצוֹת. (לב) וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי הַיִּטְלִיר אֵלָיו יִשְׁתַּדֵּל אֲדוֹנָנוּ לְכַבֵּשׁ עָרִים גְּדוֹלוֹת נְחִמְדוֹת לְמַרְאֵה. (לג) וַיִּפְקִיד אֲדוֹנָנוּ הַחֲיִילִים שְׂבָכָל עָרֵי מְמַשְׁלָתוֹ זִיגִים וַיַּצִּיגוּם לְלַפֵּד כָּל עִיר גְּדוֹלָה טוֹבַת מְרָאֵה יָפָה חֲזָקָה וּפּוֹרְיָה וַיִּוְסִיפוּהָ עַל מַפְתַּח גְּרַמְנָא. (לד) וּבָזָה תִּגְדֵּל מְמַשְׁלָתוֹ וַיִּמְצָא אֶת כָּל הַנְּחוּץ לוֹ. (לה) וּבְכַבְּשׁוּ הָעָרִים הָאֵלֶּה יִיָּסַר אוֹיְבָיו וַיִּכְנִיעֵם וַיַּעֲשֶׂה בָהֶם כְּרִצּוֹנוֹ. (לו) וַיִּיטַב הַדָּבָר לְפָנַי הַיִּטְלִיר וַיַּעַשׂ כֵּן.

²⁴ אולי צ"ל: בוק (Fedor Von Boch), מפקד כוחות גרמניה בצרפת וברוסיה בשנים 1939–1941.

²⁵ רוברט ליי (Robert Ley), היה אחראי לפשעי מלחמה רבים בלחימה ובעבודות כפיה.

²⁶ רודולף הס, סגנו של היטלר.

²⁷ ראש האס. אס. והגסטפו.

(לז) ויתמלא חמה וילבש נקמה ויקבץ תייליו ויצום הלצה לכו אחר לא תסוגו להגן על עמכם ועל ארצכם ולהרחיב גבולותיכם. (לח) וירימו ידיהם וישבעו לשפף דמם בעד עמם ומולדתם. (לט) ארצות יקרות ונחמדות היו בימים ההם והן אותריש [אוסטריה] ותשיקו צלובקנא [צ'כוסלובקיה] הקרובות לגבולות ממשלת היטליר ושפּהן גרן גרמנים רבים. (מ) בהן צוה להתחיל ויתנפלו החיילים עליהן ממרום השליכו פצצותיהם וממטה הכו בתותחיהם הרסו הבתים תרבו²⁸ הארמונות ושרפו השדות ונשפות [=נפשות] נקיות ברות וישרות הרגו. (מא) ויבהלו האנשים ויחרדו ותגדל המהומה בערים כי לא ידעו מה זה ועל מה זה. (מב) ובהכנס החיילים העירה הוסיפו לשפף דם נקי ולענות נפש תמימה צעקות הדמים העולות השמימה לא שמעו גם הם יקראו ולא יענו. (מג) ובכבשו ערים שנית לכד ליסודית²⁹ ושפף דם אנשיה. (מד) באמת כי ליותר מפל ליהודים ענה אכל גם ליושבי תבל פניו פנה וישביעם מכאובים ויטעימם חלאים. (מה) חוקה אחת היתה לו כל מי שאינו נאזי שונא נורא הוא לא [צ"ל: לו] ויחלק גם לו ממוכותיו. (מו) ובכל עיר ועיר ומדינה אשר דגלי רגלי הנאזים דורכות רע נמר ליהודים ככי וצום וצעקות שק ואפר יוצע לרבים. (מז) אבל [צ"ל: אב] מעל בניו לוקח ולטבח הולך אם הרבה [צ"ל: הרבה] ותינקה המיתו בחורים לא חננו ופני זקנים לא נשאו. (מח) לכל אנשי הערים ענה בקור וברעב המית בתי היהודים החריב ומדרכי אבותיהם הרחיקם ויסגירם בגיטו. (מט) ולא די לו להיטליר מה שעושה הוא ויצוה גם האיטלקים הפוּנְגִים [היפנים] ההונגרים הבולגרים והרומנים לעשות כמוהו וישלחו ביהודים גם הם תרון אפם. (נ) ויהי צר ליהודים מכל צד סובלים מכות עונשים תרפות גדופים וסורים ומיתות משונות ומנוחה אין להם מכל עבר. (נא) ויצו המושל לתלות ולהרג כל המורד בו ויכתבו חוקה זו בספר דברי הימים אשר לו!

²⁸ צורת קל ע"ד הערבית.

²⁹ אולי: לידיצה (Liditz, Lidice) – עיירה השוכנת כעשרים ק"מ מפראג. העיירה הושמדה עד היסוד בידי הנאצים בשנת 1942, כעונש קולקטיבי על חיסולו של ריינהרד היינריך (ראש המשרד הראשי לביטחון הרייך) בידי לוחמי מחתרת. הגברים הוצאו להורג, הנשים נשלחו למחנות ריכוז והילדים נשלחו לתכנית "טיהור גזע".

(נד) אחר הדברים האלה גדל המשול [צ"ל: המושל] היטליר את הימליר האגגי וינשאהו וירים את כסאו מעל כל שרי הגיסטאפו אשר לו. (נג) וכל הנאים כורעים ומשתחוים להימליר כי כן צנה היטליר והיהודים אינם שומעים בקולו. (נד) ויכעס עליהם ויעש בהם שמות ונקמות והריגות לאין מספר. (נה) עוד לא שבעה בטנו מטרו פרו פרו רשת לראנתינג [דנציג] למשכה לגבולו למרות רוב הצעות השלום שהציעו לו. (נו) הפולנים הגבורים את עצמם הכינו ויצאו לקראת השודד הזה וילחמו עמו בחזקה ויפילו ממנו חללים רבים. (נז) גם צרפת האבירה ובריטאניא העצומה לראות העול הזה רצו כי להתאפק עוד לא יכלו. (נח) ויכרתו ביניהם ברית להשמיד להרג ולאבד כל הנאים כולם למגדול ועד קטן. (נט) ויגיסו חיליהם וישלחו אורוניהם ויהרסו לו הערים ובתי החרשת וישקיעו הימה אניותיו. (ס) ובהראותו תקפו וגבורתו שלח צבאות ונשק לאין מספר לצד פולניה ופוצץ עריה בפצצותיו היודרות יומם ולילה. (סא) וישרפו הבתים וימותו האנשים ולא חדל מלזרק הפצצות עד שהכניע תחתיו כל אנשיה. (סב) ובבואו לתוף העיר אמר עם הספר לכולתם כמחשבתו הרעה שחשב על היהודים להמם ולאבדם. (סג) וישלח בערה בעריהם ותיקד אש בבתיהם ותאכל גריהם אכזריות גדולה וענה אשר עין לא ראתה ואין לא שמעה. (סד) ויתן צו לנגידיו להדביק אות הקלון בבית ובחנות כל יהודי ויעברו ויעשו ככל אשר צוה אותם היטליר. (סה) ויכפש היטליר פולניה בחדש הראשון הוא חדש תשרי בשנה הששית לממשלתו. (סו) וישנא אנשיה מכל אנשי הערים וימשיל עליה הימליר הנגיד. (סז) ויעברו צבאות היטליר לבגיא וילקדוה ללוקסימבורג ויכבשוה להוללאנד ויפוצצוה לצרפת ויאחזוה וגם הכלקנים השקטים לא שכחו וילקדו דאנמארק נורביו [נורבגיה] ליתואני [לטביה] ליתוני [ליטא] ואיסטוני [אסטוניה] יוגוסלאביא ויין ויעשו בהם פרוצונם. (סח) ויבגדו הנאים ברוסים ויחננו בעריהם ותלקח³⁰ מלחמה עזה ביניהם ויפילו מהם הרוסים התקיפים חללים לאין מספר ונשק רב שברו כי להשמיד ורע היטליר ומוסוליני האגגים גם הם חשבו. (סט) ויפו הרוסים הנאים והפאסיסת מפת חרב והרג ואבדן ויעשו בהם פטוב בעיניהם. (ע) ובכל עיר ועיר גבורים לאמיים עמדו ויהרגו נאים ופאסיסת ויהפכו הרפכות וירצו הנשק ומקלט שמו להם בין הקרים. (עא) ויצו היטליר לכל שרי הגיסטאפו ויאמר במקום נאזי תהרגו אלף ובמקום

³⁰ לשון התלקחות ובערה.

שָׁנִים רַבָּה וְהַחֲשׂוּדִים תֹּאסְרוּ בְּכַבֵּל. (עב) וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַשָּׂרִים וַיַּעֲנוּ וַיַּהֲרֹגוּ אֲבוֹת וּבָנִים. (עג) וְכֹל זֶה אֵינְנוּ שׂוֹה לְהֵם בְּרֵאוֹתָם שְׂיֵשׁ עוֹד עָרִים אַחֲרוֹת שֶׁשֵׁם הַיְהוּדִים שְׁלוֹיִם וְשִׁקְטִים וַיַּחֲפְצוּ לְנַגֵּעַ בָּהֶם לְרַע.

ד

(עד) וַיַּהֲרֹגוּ הָעָרִים הָאֵלֶּה יָדְעוּ כֹל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרְעוּ בְּגָדֵיהֶם וַיִּלְבְּשׂוּ שֵׁק וַאֲפֹר כִּי יָרְאוּ לְנַפְשׁוֹתָם וַיִּבְרְחוּ מִן הָעָרִים הָאֵלֶּה בְּזַעֲקוֹת גְּדוּלוֹת וּמְרוֹת. (עה) וַיִּכְלוּ [צ"ל: וַיִּלְכוּ] בְּאֲנִיּוֹת מִפְּרָשִׁים עַד לִפְנֵי שְׁעָרֵי בְּרִיטָאֲנִיָּא וְאֲמִירִיקָא כִּי אֵין לְבוֹא לְעָרִים אֵלֶּה בְּלִי רְשׁוֹת. (עו) וַיְבוֹאוּ אֲחֵיהֶם לְנַחֲמָם וְלְהַסִּיר הַשְּׂקִים מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא קָבְלוּ. (עז) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם אַחֵינוּ בְּאִיטָאֲלִיָּא מִתִּים בְּיַפּוֹן מְעוֹנִים בְּגִרְמָנִיָּא וּבְהַרְבֵּה אַרְצוֹת נְרַמְסִים אָנוּ גּוֹלִים וּמָה תְּהִיָּה אַחֲרֵיתָנוּ. (עח) גַּם הַרְבֵּה מִחֲבָרֵינוּ הַבְּלָקָנִים נִתְנָאָזוּ³¹ כִּי נָפַל פַּחַד הַיִּטְלִיר עֲלֵיהֶם. (עט) וַיִּגִּידוּ לָהֶם כֹּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לַיְהוּדִים וּגְזֵרוֹת הַיִּטְלִיר אֲשֶׁר גָּזַר עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹתָם וְלְהַשְׁמִידָם וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם אַל תִּדְמּוּ בְּנַשְׁפָּכָם [= בְּנַפְשָׁכֶם] לְמִלֵּט יְהוּדֵי אֲמִירִיקָא מִכָּל הָעָרִים. (פ) כִּי הַחֲרִישׁ תַּחְרִישׁוּ בְּעַת הַזֹּאת וְרוּחַ הַיְצָלָה לַיְהוּדִים עוֹד אֵין וְגַם אַתֶּם תֹּאבְדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם לֹא עַל יְדֵיכֶם תְּבוֹא הַיְשׁוּעָה.

ה

(פא) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְמַלְחָמָה וַיִּלְבְּשׂוּ הָאֲמִירִיקָאִים נִקְמָה וּבוֹאוּ [צ"ל: וַיְבוֹאוּ] לְעִזְרַת בְּרִיטָנִיָּא לְהַתְּנַפֵּל יַחַד עַל הָאוֹיֵב וְלְהַשְׁמִידוֹ וְלְהַצִּיל הָאֲנוּשִׁיּוֹת וְלְמַלֵּט הַתְּבַל וְלְבַעַר הָרַע מִקְרֵב הָעַמִּים. (פב) וַיִּכְיֵנוּ נֶשֶׁק כַּחוּל הַיָּם וְאֲנִיּוֹת לָאֵין מִסְפָּר צְבָאוֹת עֲצוּמִים אֲוִירוֹנִים רַבִּים וְטִיִּסִים אֲבִירִים. (פג) וַיַּהֲרֹסוּ כֹל בְּתֵי הַחֲרוּשָׁת וַיַּחֲרְבוּ לוֹ הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁשֵׁם מְכִינִים כְּלִי וַיִּין וַתִּגְדַּל הַמְּלָאכָה עַל הַפּוֹעֲלִים וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת בָּהּ. (פד) וַיְהִי בְּרֵאוֹת הַיִּטְלִיר הַפְּצָצוֹת הַחֲזָקוֹת שְׂזוּרְקָת עָלָיו עֲצַמַת הָאֲוִיר הַמְּלִכּוֹתִית תָּרַד לְבָבו וַיִּמְלֹא עַל הַיְהוּדִים חֲמָה. (פה) **מְלִיבִי**³² אַחֲרֵי שְׁנַתִּים שָׁל מְלַחְמָה הַגְּרָמָנִים וְהָאִיטָאֲלִיקִים הוֹכּוּ וְנוֹצְחוּ וַיִּדְחֲפוּ מִשָּׁם אֲבָלִים וַחֲפוּיֵי רֹאשׁ. (פו) וַיִּבְרְחוּ בְּרַעְדָה וַאֲיָמָה וַיִּסּוּגוּ אַחֲרָה וַתִּגְדַּל הַמְּהוּמָה בְּכָל הַמַּחְנֶה. (פז) וַיִּמְלֹא

³¹ התחזו לנאצים.

³² כפי שצוין בהקדמה, הדברים שהוסיף בהמשך על ימי האבל של חודש נובמבר וניצחון החשמונאים הם דברים שהוסיף מליבו, ולא עלו כלל על דעתו של היטלר וכנופיייתו; על כן הדגיש את המילה "מליבי".

היטליר כעס על היהודים ויחפץ להשמיד יהודי מארוקו ויושביו אלגיריא ולענותם כאחיהם. (פח) בחדש השמיני הוא חדש חשון בשנה העשירית לממשלתו הפילו גורל לפני היטליר מיום ליום ומחדש לחדש התשיעי הוא חדש כסלו. (פט) וירא היטליר כי בחדש זה אבל גדול היה ליהודים ולא זכר כי הוא חדש הניצחון שבו נצחו החשמונאים על כן חמסו על קדקדו ירד. (צ) ויצו וידבקו פתקות בכל הרחובות להודיע לכל הנאזים והפאסיסת להשמיד כל היהודים ביום אחד בשעה לחדש כסלו ושללם לבוז. (צא) פתשגן הכתב להנתן דת במארוקו ובאלגיריא להיות עתידים ליום הזה להנקם מהיהודים. (צב) המודעות נתלו כדבר המושל והדת נתנה במארוקו ואלגיריא היטליר ונזיו ישובו לשמות והיהודים נבוכים.

ו

(צג) בליזה ההוא נדדה מנוחת השליט רונווילט ויאמר להציל הערים האלה ולהגן עליהם. (צד) ויבואו האמיריקאים בשמונה לנובאמבר ויפנסו לערים ביום רביעי אחד עשר לנובאמבר (מתאים עם ב כסלו) ליהודים היתה אור[ה] ושמחה וישון [ו] יקר ובהגיע היום אשר קיו [צ"ל: קונו] האכזרים לשלוט ביהודים היום אשר נהפך לנו מיגון לשמחה כי האמיריקאים שלטו עליהם. (צה) נקתלו היהודים בעריהם ויחגו חג הגאלה משתה יום טוב ורבים מרודפי דרך הנאזים מתיידיים כי נפל פחד האליי [= בנות הברית les Alliés –] עליהם. (צו) ובכל עיר ועיר אשר האמיריקאים באים חוקי הנאזים והפאסיסת מפירים והעמים צהלים ושמחים. (צז) וירדפו האמיריקאיים הצרפתים והבריטאנים שונאיהם ויוציאום מחוץ לאפריקא ויעשו בהם כרצונם. (צח) ויכבשו טריפולי סוס ספאקס³³ קירואן³⁴ וגאביס³⁵ ותגדל השמחה בכל הערים. (צט) ויבואו מספר הקרוגים כארבעים אלף והאסורים כמאה ותמישים אלף ובבזה שלחו ידיהם. (ק) שונאים לאין מספר הפילו וכלי זין רב מצאו ויעשו בשונאיהם כרצונם ואיש לא עמד לפנייהם כי נפל פחד האליי עליהם.

³³ סוסה (Sousse) וצפאקס (Sfax) – ערים בתוניסיה. ישבו בהן קהילות יהודיות שחיבו לספק פועלים לעבודה במחנות; ראה הירשברג, תולדות היהודים ב, עמ' 169.

³⁴ Kairouan.

³⁵ גאבס, קאפצה (Gabs, Gafsa).

(קא) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי הוּא חֲדָשׁ אֲיָר בְּשִׁלְשָׁה יָמִים בּוּ נִכְנְסוּ לְתוֹנִיִּסְיָא וּבִיזֵרְתָּ³⁶ מְלִטּוֹ הָאֶסּוּרִים וְהַשְּׁבִיעוּ הָרַעֲבִים וְהַנְּסִים הַטְּבִיעוּ בְּקֶאֶפ-בּוֹן.³⁷
 (קב) וַיְהִי רַגְלֵי [אוּלֵי: דְּגֻלֵי] הָאֶמִירִיקָאִים הַבְּרִיטָאנִים וְהַצְרֶפְתִּים מְאִירִים בְּעָרִים אֲלֵה וְדְגֻלֵי הַנְּאֻזִים וְהַפְּאִסִיסָת נְרֻמְסִים לְאַרְץ. (קג) וּבְתוֹנִיִּסְיָא הַבְּרִיָה הָרְגוּ הָאֵלֵי וְאַבְדוּ כְּמֵאֲתִיִּים וְחִמִּישִׁים אֶלְף אִישׁ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי שָׂרֵי הַצְּבָא לְכַדּוֹ וּבְנִשְׁקָם שָׁלְחוּ אֶת יָדָם.

(קד) וַיִּנְוַחוּ הָאֵלֵי מְסַפֵּר יָמִים וַיַּעֲבְרוּ לְגִבּוֹלוֹת אִיטָאֲלִיָּא וַיִּכְבְּשׁוּ אַרְבַּעָה אַיִם. (קה) דְּעוּ לְכֶם נְאֻזִים וּפְאִסִיסָת עִם [צ"ל: אָם] לְכָלוֹת הָעָם הַיְהוּדִי חֲשַׁבְתֶּם וְכַעַת הִתְחַלְתֶּם לְנַפּוֹל לְפָנָיו לֹא תוּכְלוּ לוֹ כִּי נַפּוֹל תִּפְּלוּ לְפָנָיו. (קו) עֲלִינוּ לְקָיִם לְהִיּוֹת עוֹשִׂים אֶת יוֹם הַיְשׁוּעָה הַזֶּה בְּזִמְנֹו בְּאַחַד עֶשְׂרֵי לְנוֹבֵאֲמָבְר כְּיָמִים שְׁנַחוּ בְּהֶם הַיְהוּדִים מִהֶמֶן וְהַחֲדָשׁ שְׁנֵהֲפֹךְ לָנוּ מִיְגוֹן לְשִׁמְחָה לְעֲשׂוֹת בּוֹ יוֹם מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמִתְנֹוֹת לְאַבְיוֹנִים. (קז) וַיִּנְקְבַל עֲלִינוּ הַדְּבָר הַזֶּה כְּאֲשֶׁר קָבְלוּ עֲלֵיהֶם אַחֲרֵינוּ דְּבָרֵי מְרָדְכִי. (קח) וְכָל מַעֲשֵׂי תְקָפָם וּגְבוּרָתָם שֶׁל הָאֵלֵי הָלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים שֶׁל כָּל הָעַמִּים. (קט) כִּי הָעָם הַיְהוּדִי עִם שְׁקֵט וְרוֹדֵף צָדֵק דוֹבֵר טוֹב לְעַמּוֹ וְרוֹרֵשׁ לְחַיּוֹת בְּשָׁלוֹם עִם שְׁכֵנָיו.

וְאֶת דוֹרְנִיתוֹ³⁸

וְאֶת וִיבִיר³⁹

וְאֶת מֵאֲנַתוֹפִיל⁴⁰

וְאֶת קְרוֹו⁴¹

וְאֶת מִיץ⁴²

וְאֶת בְּרוּאק⁴³

וְאֶת פּוֹן-אַרְנִים⁴⁴

וְאֶת פּוֹן-בוֹרִישֵׁת⁴⁵

וְאֶת בוֹרוֹוִיִּתְסוֹ⁴⁶

וְאֶת נוֹפִיר⁴⁷

וְאֶת בּוֹלוֹבִיס⁴⁸

וְאֶת בּוּזוֹוֹנוֹ⁴⁹

³⁶ Bizerte, מחנה עבודה תחת פיקוד גרמני; ראה הירשברג, תולדות היהודים ב, עמ' 169.

³⁷ Cap Born – בצפון-מזרח תוניסיה, על חוף הים התיכון.

³⁸ אוּלֵי: דוֹנִיץ (Dönitz), מפקד צי הצוללות הגרמני בעת מלחמת העולם השנייה.

³⁹ אוּלֵי: פֶּאֶבֶר (Faber), קציין א.ס.א. לאחר המלחמה נתפס בהולנד ונידון למוות, אך עונשו הומתק למאסר עולם. ב-1952 ברח מהכלא ועבר לגרמניה. נפטר לפני זמן קצר.

(קי) וְהַמְקָרָה הַטּוֹב רָצָה שְׁאֶחָד עֶשֶׂר לְנוֹבְאִמְפֶּר יוֹם נִצְחוֹן הַצְּרִפְתִּים
יְהִי לְחַג גְּדוֹל וְקַבּוּעַ וְעֵתָה נִכְפְּלָה הַשְּׂמֵחָה.

(קיא) בְּרוּךְ אַתָּה מוֹשִׁיעֵנו הֵרֵב אֶת רִיבֵנו וְהִלּוּחַם לּוֹחְמֵינוּ וְגוֹאֲלֵנוּ מִכָּל
צָרָה וְנִזְק.
בְּרוּךְ אַתָּה הָאֵל הַעֲוֹנָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכָל צְרוּתָיו.

אָרוֹר הַיְטָלִיר
אָרוֹר מוֹסוֹלִינִי⁵⁰
אָרוֹר טוֹיִן⁵¹
אָרוֹר הַיְמָלִיר
אָרוֹר גוֹרִינְג
אָרוֹר גוֹבִילְס
אָרוֹר הַיִּץ [הַס]

-
- 40 האסו פון מנטויפל (Hasso-Eccard von Manteuffel), ממפקדי השריון
בצבא הגרמני. השתתף בקרבות הגנה בטוניס וניהל התקפות נגד מול כוחות
בעלות הברית.
- 41 אולי: ברנארד קראוזה (Bernhard Krause), קצין בכיר ב-אס. אס.
- 42 רוכוס מיש (Rochus Misch), קצין אס. אס., משומרי הראש של היטלר.
- 43 אולי: ויקטור בראק (Viktor Brack), אחד האחראים להשמדת יהודים
באמצעות גז. נידון למוות במשפט הרופאים.
- 44 גנרל הנס יורגן פון ארנים (Hans-jürgen Von Arnim), מפקד ארמיית השריון
ה-5.
- 45 Gustav Von Vaerest, גנרל בצבא הגרמני בצפון אפריקה. נעצר על ידי
הבריטים.
- 46 Willibald Borowitz, מפקד בצבא הגרמני בצפון אפריקה.
- 47 Georg Neuffer, שימש כמפקד חטיבה עשרים בתוניסיה. נעצר על ידי הבריטים
ונשאר במעצר עד שנת 1947.
- 48 Karl Bülo Wius, מפקד בצבא הגרמני בצפון אפריקה. נעצר על ידי
האמריקאים בתוניס, והתאבד בכלא.
- 49 חסרים פרטים מזהים.
- 50 הדקטטור הפשיסטי האיטלקי.
- 51 גנרל הידקי טוג'ו, נשפט במשפטי טוקיו על פשעי מלחמה.

אָרוֹר דַּאַרְקֵי דוּ פִּילְפּוּאַ⁵²
אַרוֹרִים כּל הַרְשָׁעִים.

בְּרוּךְ רוֹזֵנוּוִילְט⁵³

בְּרוּךְ סוֹרְסִיל⁵⁴

בְּרוּךְ סֶתְאֵלִין⁵⁵

בְּרוּךְ דוּ גוֹל⁵⁶

בְּרוּךְ גִּירוֹ⁵⁷

בְּרוּךְ תְּשָׁאנֵג קִי שִׁיק⁵⁸

בְּרוּכִים כּל יִשְׂרָאֵל

בְּרוּכִים כּל אוֹהֲבֵי צְדָק

וְגַם גִּינְרָאֵל קֵאֲטֵרוֹ⁵⁹ זְכוּר לְטוֹב

מְסַפֵּר פְּסוּקֵי הַמְּגִלָּה קִי"א וְסִמְנֵיךְ קִנְיָה
אַל יִי וְהַחֲצִי יִצְאוּ לְקִרְאָת הַשׁוֹדֵד הַנּוֹרָא

- 52 Louis Darquier de Pellepoix, שימש כראש המשרד הכללי לענייני יהודים (Commissariat général aux questions juives) בשנים 1942–1944. היה פרו-נאצי.
- 53 נשיא ארצות הברית.
- 54 צ'רצ'יל, ראש ממשלת בריטניה
- 55 הדיקטטור הסובייטי
- 56 דה-גול, מנהיג צרפת החופשית
- 57 גנרל אנרי אונורה ז'ירו, איש צבא ומדינאי צרפתי. שימש מפקד ראשי אזרחי בצפון אפריקה.
- 58 צ'אנג קאי שיק, מנהיג המפלגה הסינית הלאומית.
- 59 ז'ורז' קאטרו (Georges Catroux), איש צבא ודיפלומט צרפתי, מאנשי צבא צרפת החופשית.

רשימת קיצורים וביבליוגרפיה

- אביטבול, יהודי אלג'יריה = מ' אביטבול, "יהודי אלג'יריה, תוניסיה ומרוקו 1940 – 1943",
פעמים, 28 (תשמ"ו), עמ' 79–106
- אביטבול, יהודי צפון אפריקה = הנ"ל, יהודי צפון אפריקה במלחמת העולם השנייה, ירושלים
תשמ"ו
- דאנינו, תפארת בחורים = מ' דאנינו, תפארת בחורים, אשדוד תשכ"ח
- הטל, גרמניה הנאצית = א' הטל, "על גרמניה הנאצית בשירה העממית של יהודי תוניסיה",
פעמים, 28 (תשמ"ו), עמ' 126–30
- הירשברג, תולדות היהודים ב = ח"ז הירשברג, תולדות היהודים באפריקה הצפונית, ב, ירושלים
תשכ"ה
- חזן וחיטין-משיח, מי כמוך = א' חזן ור' חיטין-משיח, מי כמוך: פיוטים על נס והצלה מקומיים
בקהילות צפון אפריקה, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
- חזן וחיטין-משיח, ששת הימים = הנ"ל, "פיוטי 'מי כמוך' על תשועת ישראל במלחמת ששת
הימים: צורה, סגנון ולשון", מים מדליו, 22–23, עמ' 153–185
- טובי וטובי, הספרות הערבית-יהודית בתוניסיה = י' טובי וצ' טובי, הספרות הערבית-יהודית
בתוניסיה, לוד תש"ס, עמ' 126. וראה שם הגדרות לסוגות השונות בספרות העממית של
יהודי תוניסיה.
- לוינסקי, ספר המועדים = י' לוינסקי, ספר המועדים, ו, תל אביב תשכ"ה
- מלאכי, סוגיות = צ' מלאכי, סוגיות בספרות העברית של ימי הביניים, תל אביב תשל"א
- מרכוס, העימות = א' מרכוס, העימות בין ישראל לעמים בסיפורי עם של יהודים יוצאי ארצות
האיסלם (עבודת דוקטור באוניברסיטה העברית), ירושלים 1977
- משאש, נר מצוה = י' משאש, ספר נר מצוה, ירושלים תשכ"ט
- קפלן, פורים = צ' קפלן, "פורים", האנציקלופדיה העברית, כז, ירושלים–תל אביב תשל"ה, עמ'
540–542
- קרופ, מגילת היטלר = מ' קרופ (עורך), מגילת היטלר: הוצ' פקסימיליה, ירושלים 2006
- שמרוק, פורים שפיל = Ch. Shmeruk, "Purim Shpil", *Encyclopaedia Judaica*, 13, Jerusalem 1978, pp. 1396–1400
- שרף, מגילת היטלר = מ' שרף, מגילת היטלר בצפון אפריקה: ספרות יהודית במרוקו ובתוניסיה
על מפת הנאצים, לוד תשמ"ח